

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

2(2) 2018

Երևան - 2019

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրության հասցեն՝ ՀՀ,
0025, Երևան, Ալեք
Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ (060) 71-02-43

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Հովհաննիսյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Վ. Ն. Այվազյան

Էլ. կայք՝ publications.yసు.am
publishing.yసు.am

Խմբագրությունը կարող է
հրատարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 29 մասնու:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2019
Հանձնված է տպագրության՝
02.05.2019

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ.....	7
Ալվարո Ալեքսանյան ԳԱՐԵԳԻՆ ՆՇԴԵՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ..	17
Կարեն Ամիրջյան ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՅՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	29
Հայկ Մարտիրոսյան ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԽԼԻԴՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ...	41
Վիկտորյա Օհանյան ՑԱՆԿԱԼԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԽԹԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ. ՓԱՓՈԿ ՈՒՂՂՈՐԴՄԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ (NUDGE THEORY) ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	49
Վարդան Այվազյան ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ	65
Անահիտ Մանասյան ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՃԱԽԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ	79

Սամվել Մուրադյան	
ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ	
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԸ.....	93
Գևորգ Դանիելյան	
ԵՐԵՒԱՅԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐԸ.....	111
Կարեն Հակոբյան	
ՊԱՏՇԱՃ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՐԺԵՔԸ.....	129
Հասմիկ Ենգոյան	
ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆԻ ԿՈՂՄԻՅ ՎԵՐԱՀՄԿՎՈՂ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԺԱՄԿԵՏԱՆՅ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻՆ ՄԱՍՆԱԿՅԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻՅ ԶՐԿԵԼՈՒ ՀԻՄՔ	141
Սայադ Բաղայյան	
ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ.....	150
Արսեն Հովհաննիսյան	
ՀԱԿԱՄՐՅԱԿՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐԳԵԼՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....	162
Արմենուհի Չիֆլիկյան	
ՎԻՐԱՎՈՐԱՆՔԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	176
Սոնա Թևանյան	
ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԻԱՆ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՕԲՅԵԿՏ.....	190
Վահե Հովհաննիսյան	
ՎՆԱՄԻ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ԲԱՑԱՍԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳ	203

Մերզեյ Մեդրյան	
ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ	
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ	
ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ (ԳՈՐԾՈՂ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ	
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ).....	216
Аида Искоян	
ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	
И ОХРАНЫ РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА СЕНОКОСОВ И	
ПАСТБИЩ	238
Տիգրան Մարկոսյան	
ՀԱՅՅԱՅԻՆ ՎԱՂԵՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ	
ԽՆԱՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ	250
Օլիմպիա Գեդամյան	
ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱՍՆԱԿՑԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ	
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆ ՈՒ ԱՌԿԱ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ... 262	
Հեղինե Գրիգորյան	
ԶՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ	
ՀՀ-ՈՒՄ. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ	
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ	276
Տիգրան Խաչիկյան	
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱԶՈՓՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ	
ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԳՈՐԾԻ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԻ Ի	
ՊԱՇՏՈՆԵ ՊԱՐԶՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ	
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ	292
Աշխեն Ղարապյան	
ՎՃՌԱԲԵԿ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	302
Աննա Մարգարյան	
ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆՉԱՓԱՀԱՄԻ	
ՀԱՆՑԱՎՈՐ ԿԱՄ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ	
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ	320

Աննա Վարդապետյան	
ԲԼԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ՆՈՐՄԵՐՈՎ ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	335
Ժենյա Ստեփանյան	
ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՅԻԴԻՎԻ ԵՎ ԴԱՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՅԵՐ	352
Գոհար Հակոբյան	
ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՌՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՆԱՆՅ ԴԵՄ ԲՌՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ	370
Սամվել Դիլբանդյան	
ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՄԱՆ ԱՆԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ	386
Սերգեյ Մարաբյան	
ՀԵՏԱԽՈՒՋՄԱՆ ՄԵՋ ԳՏՆՎՈՂ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԵՌԱԿԱ (ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԲԱՅԱԿԱՅՈՒԹՅԱՄԲ) ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ (ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԻ, ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ).....	396
Վահե Ենգիբաբյան	
ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	415
Նելլի Աղաբաբյան	
ԱՆՉԱՓՈՒՄ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՇԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ	430
Արման Սարգսյան	
ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱՆՈՐՄԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ	454

**ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՑԻԴԻՎԻ
ԵՎ ԴԱՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ**

Ժենյա Ստեփանյան
*ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի ասիստենտ,
իրավ. գիտ. թեկնածու*

Դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտները սերտորեն կապված են միմյանց հետ. դատվածությունն անձի արարքում հանցագործությունների ռեցիդիվի գնահատման և բազմակիության մյուս տեսակներից տարբերակման հիմնական նախապայմանն է: Ընդ որում՝ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում խիստ պատիժ նշանակելու հիմքը նախկինում կատարված դիտավորյալ հանցանքի համար դատվածության առկայության փաստն է: Այսպես՝ հանցագործության համար անձի դատապարտմամբ, նրա նկատմամբ պատժի նշանակմամբ և դրա կրմամբ հանցավորի ու պետության միջև հանցագործության փաստով ձևավորված հատուկ քրեաիրավական հարաբերությունները դեռևս չեն ավարտվում: Հանցագործության բնույթով պայմանավորված՝ պատիժը կրելուց որոշակի ժամանակ անցնելուց հետո միայն նշված հարաբերությունները դադարում են, եթե, իհարկե, այդ ընթացքում անձը նոր հանցանք չի գործում:

Կարելի է ասել, որ դատվածությունն անձի համար յուրահատուկ փորձաշրջան է, ինչն անցնելուց հետո վերջինս «ապացուցում է» իր ուղղված լինելը, հետևաբար դադարում է վտանգավորություն ներկայացնելուց և համարվում է հանցանք չգործած: Մինչդեռ այդ ժամանակահատվածում նոր հանցավոր արարք կատարելու դեպքում նրա համար առաջ են գալիս անբարենպաստ իրավական հետևանքներ: Վերոնշյալը կազմում է դատվածության ինստիտուտի հիմնական բովանդակությունը, որն արտահայտվում է անձի համար նրա կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում լրացուցիչ իրավասահմանափակումներով: Քրեաիրավական առումով նախկինում կատարված հանցանքի համար դատված լինելու հանգամանքն անձի արարքում հանցագործությունների ռեցիդիվ գնահատելու հիմնական նախապայմանն է (նախքան քրեական օրենս-

գրքում կատարված փոփոխությունները հատուկ մասի որոշ հանցակազմերում դատվածությունը նախատեսված էր նաև որպես ծանրացնող հանգամանք):

Պետք է նշել, սակայն, որ քրեագետների շրջանում դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտների գոյությունը միանշանակ չի ընդունվում: Որոշ հեղինակներ դրանք դիտում են որպես ամբողջատիրական ռեժիմի արդյունք, որը նպատակ է հետապնդում ահաբեկելու հասարակությանը ու նման անարդարացի, հակաիրավական և չիմնավորված մեթոդներով հետ պահելու հանցագործություններից: Նրանց կարծիքով, նախկինում կատարված հանցանքի համար դատվածության առկայությունը հաշվի առնելով, նոր կատարված արարքի համար ակնհայտ խիստ պատիժ նշանակելը խախտում է քրեական իրավունքի այնպիսի հիմնարար սկզբունքներ, ինչպիսիք են օրինականության, արդարության, կրկնակի դատապարտման անթույլատրելիության, օրենքի առաջ բոլորի հավասարության և մարդասիրության սկզբունքները: Ըստ պրոֆեսոր Վոլժենկինի՝ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում նշանակվող պատժին «գումարվում» է նախկինում կատարված այն արարքի համար պատիժը, որն անձն արդեն լիովին կրել է և դրանով իսկ ամբողջությամբ «քավել» մեղքը, հետևաբար նման դեպքերում անձը կրկնակի է պատասխանատվության ենթարկվում միևնույն հանցագործության համար¹:

Վ. Յու. Ջուրակինի կարծիքով, քրեական պատասխանատվության ոլորտում ռեցիդիվի ինստիտուտի գոյությունն անհավասարության դրսևորում է: Հեղինակը համոզմունք է արտահայտել, որ նույնաբնույթ հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ տարբեր պատիժներ նշանակելը՝ այն հիմքով, որ նրանցից մեկը դատվածություն ունի, օրենքի առջև բոլորի հավասարության սահմանադրական սկզբունքի խախտում է: Մասնավորապես՝ նշված սկզբունքից բխում է, որ միևնույն հանրային վտանգավորության բնույթ և աստիճան ունեցող հանցանքներ կատարած անձինք ենթակա են հավասար պատասխանատվության, մինչդեռ ռեցիդիվի վերաբերյալ նորմերի կիրառումը հանգեցնում է անարդարացի խիստ պա-

¹ Տե՛ս *Волженкин Б.В.*, Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ // Законность, 1998, № 12, էջ 2-7:

տիժների նշանակման¹:

Դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտներին դեմ են արտահայտվել նաև ՌԴ սահմանադրական դատարանի անդամներ Ն. Վ. Վիտրուկն ու Ա. Լ. Կանոնովը ՌԴ սահմանադրական դատարանի՝ «Անձի դատվածության, կրկնակիության և ռեցիդիվի իրավական հետևանքները կանոնակարգող ՌԴ քրեական օրենսգրքի դրույթների սահմանադրականությունը որոշելու գործով» 2003 թվականի մարտի 19-ի N 3-Պ որոշման կապակցությամբ ներկայացված հատուկ կարծիքների շրջանակներում: Նշված որոշմամբ ՌԴ սահմանադրական դատարանը վերանայվող նորմերը ճանաչել էր ՌԴ սահմանադրությանը համապատասխանող²:

Ն. Վ. Վիտրուկն իր հատուկ կարծիքում նշել է, որ դատվածությունն անձի համար յուրահատուկ քրեաիրավական փորձաշրջան է, շարունակական, կանխարգելիչ պատիժ, ինչն էլ վերջինիս համար վերածվում է լրացուցիչ պատժի նոր հանցանք կատարելու դեպքում: Անձը, որն արդեն կրել է պատիժը և դրանով իսկ քավել մեղքը, շարունակվում է կասկածվել նոր հանցանք կատարելու հնարավորության մեջ, ինչը պետության կողմից նրան տրված հանրային «խարան» է: Վերջինիս կարծիքով դատվածությունը՝ որպես հատուկ քրեաիրավական երևույթ և քրեական իրավունքի ինքնուրույն ինստիտուտ, հակասում է «non bis in idem» սահմանադրական սկզբունքին³:

Առավել մանրամասն ներկայացնենք ՌԴ սահմանադրական դատարանի անդամ Ա. Լ. Կանոնովի հատուկ կարծիքը, քանի որ այն խտացված կերպով պարունակում է դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտների հակառակորդների հիմնական փաստարկները: Այսպես՝ վերջինս, հանգամանալից վերլուծելով դատվածության

¹ Տե՛ս *Зубакин В.Ю.*, Институт рецидива преступлений как нарушение принципа равенства перед законом в системе уголовной ответственности // Российский следователь, 2006, N 8, էջ 15-16:

² Տե՛ս ՌԴ սահմանադրական դատարանի՝ 2003 թվականի մարտի 19-ի N 3-Պ որոշումը, <http://base.garant.ru/1352925/#friends>:

³ Տե՛ս ՌԴ սահմանադրական դատարանի՝ 2003 թվականի մարտի 19-ի N 3-Պ որոշման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի անդամ Ն. Վ. Վիտրուկի հատուկ կարծիքը, <http://base.garant.ru/1352925/#friends>:

և ռեցիդիվի ինստիտուտների բնույթն ու իրավական էությունը, եկել է այն եզրահանգման, որ դրանք հակասում են սահմանադրաիրավական ընդհանուր սկզբունքներին, ուստի պետք է օրենսդրությունից բացառվեն: Ընդ որում՝ վերջինս նշել է, որ դատվածության ինստիտուտը հակասահմանադրական է ոչ միայն կրկնակի քրեական պատասխանատվության արգելքի իմաստով՝ որպես հանցակազմը որակյալ դարձնող հանգամանք, այլև որպես խիստ պատիժ նշանակելու հիմք՝ ռեցիդիվի դեպքում: Կանոնովի դիրքորոշումը մասնավորապես հանգում է հետևյալին՝

- Դատվածությունը և ռեցիդիվը հակասում են «non bis in idem» սկզբունքին: Վերոնշյալ սկզբունքի տառացի մեկնաբանությունից կարող է տպավորություն ստեղծվել, որ այն իր գործողությունը տարածում է միայն քրեական պատասխանատվության ոլորտի վրա և չի շոշափում պատիժ նշանակելու գործընթացը, սակայն նման եզրահանգումը սխալ է: Նախ՝ չնայած «քրեական պատասխանատվություն» ու «պատիժ» հասկացությունները միշտ չէ, որ համընկնում են, այնուամենայնիվ պատիժը հենց քրեական պատասխանատվության էությունն է և նպատակը: Երկրորդ՝ միջազգային-իրավական ակտերով կրկնության արգելքը վերաբերում է ոչ միայն դատապարտմանը, այլև պատժին: «Non bis in idem» սկզբունքը բացարձակ արգելք է դնում կրկին վերադառնալու այն գործին, որին արդեն դատարանի դատավճռով իրավական գնահատական է տրվել, ուստի դրա հիման վրա նույն փաստով և նույն անձի նկատմամբ փոխել պատիժը, այն էլ խստացման առումով, անթույլատրելի է: «Անցյալի» համար անձն արդեն լիովին վճարել է հասարակության առջև և քավել է իր մեղքը, իսկ պետության քրեաիրավական հետապնդումը չի կարող ձգվել տևական ժամանակահատված, այն պետք է ավարտվի պատիժը կրելով կամ պատժից ազատվելով:

- Քրեական իրավունքի թե՛ դասական, թե՛ սոցիոլոգիական դպրոցներն ի վիճակի չեն համընդգրկուն կերպով հիմնավորելու դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտների գոյության և դրանցով պայմանավորված՝ անձի նկատմամբ պատասխանատվության խստացման իրավական հիմքերը:

Քրեական իրավունքի դասական դպրոցի գաղափարները հիմնվում են օրինականության սկզբունքի վրա («nullum crimen sine leges»), որն արդարացի քրեաիրավական ներգործությունը նախևա-

ուսջ պայմանավորում է վնասվող բարիքի արժեքավորությամբ, հանցագործության եղանակով և պատճառված վնասի չափով: Մեղքի ձևերը, շարժառիթը և սուբյեկտի այլ բնութագրիչները նույնպես ուշադրության են արժանանում, սակայն այնքանով, որքանով դրանք արտացոլվում են կատարված արարքում: Նշված գաղափարախոսության համաձայն՝ ռեցիդիվային հանցավորության առաջացումը պայմանավորված է հանցավորի չար կամքով, հետևաբար ռեցիդիվիստները պետք է ավելի խիստ պատժվեն, քան սկզբնական հանցագործները, քանի որ այդ հանցավոր կամքը փոխում է արարքի օբյեկտիվ բնույթը և վնասի չափը, առավել մեծ վտանգ է ներկայացնում հասարակության համար: Սակայն դասական դպրոցի ներկայացուցիչներին այդպես էլ չի հաջողվել մատնանշել ռեցիդիվային հանցավորության այնպիսի հատկանիշ, որի ուժով այն կտարբերվեր սկզբնական արարքի հանրային վտանգավորության բնույթից և աստիճանից:

Ինչ վերաբերում է քրեական իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցին, ապա դրա մարդաբանական տեսությունը որոշիչ կերպով շեշտը օրինականության սկզբունքից տեղափոխեց դեպի նպատակահարմարություն, արարքից՝ դեպի հանցավորի անձ, իսկ պատժից՝ դեպի անվտանգության կանխարգելիչ միջոցներ: Նշված տեսության հիմքում դրված էր անձի վտանգավոր վիճակի գաղափարը, որը որոշվում էր հանցավորի վարքագծի, սոցիալական ու բարոյական որակների, մտքերի, հանցավոր կապերի և այլնի ընդհանուր գնահատականով: Ռեցիդիվիստները բնութագրվում էին որպես հանցավորի չարամիտ, սովորութային, չուղղվող, քրոնիկ կամ մասնագիտացված (պրոֆեսիոնալ) տիպ:

Վտանգավոր վիճակի տեսությունը հատկապես պահանջված էր հետհեղափոխական Ռուսաստանում և 20-ական թթ. ուներ մեծ թվով կողմնակիցներ, ուստի դրվեց օրենսդրության և քրեական քաղաքականության հիմքում, քանի որ այդ գաղափարները բավականին նպատակահարմար էին անօրինական ռեպրեսիաները և խիստ պատժողական քաղաքականությունն արդարացնելու համար: Անձի վտանգավոր վիճակի տեսությունը քրեական օրենսդրության մեջ արտացոլվեց առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվիստի ինստիտուտի ներմուծմամբ: Նոր քրեական օրենսդրությունը թեև հրաժարվեց առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվիստի հասկացությունից, սա-

կայն դրա փոխարեն օրենսդիրը ներմուծեց հասարակ, վտանգավոր և առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվը, ինչով, սակայն, դրա էությունը չփոխվեց, և վտանգավոր վիճակի տեսության մնացորդները շարունակեցին գոյություն ունենալ:

Դատվածության ինստիտուտը, դրա մարման ժամկետները, ինչպես նաև դատվածությունը հանելու հիմքերը պարունակում են անձի վտանգավոր վիճակի տեսության տարրեր: Օրենսդիրը, դատվածությունը և դրա մարման ժամկետները սահմանելով, նախապես որոշել է, որ անձը, չնայած իր կողմից պատիժը կրելու հանգամանքին, լիովին չի ուղղվել, ավելին՝ չի ապացուցել իր ուղղված լինելու հանգամանքը, հետևաբար համարվում է հանրային վտանգավորություն ներկայացնող, իսկ այդ վտանգավորությունը կանխորոշվում է կատարված արարքի ծանրությամբ, որով էլ պայմանավորվում են դատվածության մարման ժամկետները:

- Դատվածության ինստիտուտը կասկածներ է հարուցում իր իրավական բնույթի և էության առումով, քանի որ միանգամայն հստակ է, որ դատվածությունը չի կարող լինել ո՛չ պատիժ կամ ունենալ պատժին համարժեք տարրեր և նպատակներ, ո՛չ էլ քրեա-իրավական իմաստով փորձաշրջան: Այսպես՝ դատվածությունը ո՛չ պատժի ընդհանուր համակարգում, ո՛չ էլ հատուկ մասի որևէ հոդվածի սանկցիայում նախատեսված չէ որպես հիմնական կամ լրացուցիչ պատիժ:

Միայն դատարանի կողմից օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով նշանակված պատիժը կարող է իրավաչափ հիմք լինել անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար, ընդ որում՝ այնպիսի սահմանափակումների, որոնք նախատեսվում են այդ պատժով և այն ժամանակահատվածում, որը նշանակվել է դատարանի կողմից, հետևաբար դատվածությունը չի կարող հավակնել լինելու անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման իրավաչափ հիմք: Դատվածությունը չի կարող նաև փորձաշրջան համարվել, քանի որ փորձաշրջանի խնդիրներն ու իրավական հետևանքները պարզորոշ ձևակերպված են քրեական իրավունքում:

- Ծանրացնող հանգամանքներից ռեցիդիվը միակն է, որը չի վերաբերում հանցագործության որևէ տարրի: Այսպես՝ այն չի կարելի դասել հանցագործության օբյեկտի կամ օբյեկտիվ կողմի, սուր-

յեկտի կամ սուբյեկտիվ կողմի որևէ հատկանիշների շարքին: Օրենքը չի նկարագրում ռեցիդիվային հանցագործության կատարման որևէ հատուկ եղանակ, պատճառված առանձնահատուկ նյութական կամ բարոյական վնաս, մեղքի ավելի մեծ բաժին, հետևաբար ռեցիդիվի առկայությունը չի արտացոլվում հանցագործության որևէ տարրում: Ռեցիդիվը չի կարելի նույնացնել նաև հանցագործության սուբյեկտի բնութագրիչների հետ, քանի որ դրա հատկանիշները հստակ թվարկված են օրենքով, ինչպես նաև բացահայտվում են հատուկ մասի կոնկրետ հանցակազմում: Մինչդեռ հատուկ մասում առկա չէ որևէ հիմնական հանցակազմ, որը որպես հանցագործության սուբյեկտի հատկանիշ կնախատեսեր ռեցիդիվային հանցանքի կատարումը¹:

Վերոնշյալ դիրքորոշումների հետ դժվար է համաձայնել: Գործող իրավակարգավորումների համաձայն՝ դատվածությունը և ռեցիդիվը հաշվի են առնվում միայն պատիժ նշանակելիս, իսկ արարքի որակման վրա որևէ ազդեցություն չունեն, ուստի անձը չի ենթարկվում կրկնակի քրեական պատասխանատվության կամ դատապարտման միևնույն հանցագործության համար: Այլ էր հարցը նախկինում գործող դատվածության հետ կապված կրկնակիության պարագայում, որն անմիջականորեն ազդում էր արարքի որակման վրա: Այսպես՝ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի բազմաթիվ հոդվածներում դատվածությունը նախատեսված էր որպես ծանրացնող հանգամանք և ազդում էր արարքին տրվող քրեաիրավական գնահատականի վրա: Մասնավորապես, նախկինում կատարված հանցանքի համար առկա դատվածությունը հետագայում նույն կամ միաբնույթ նոր հանցանք կատարելու դեպքում հիմք էր արարքի որակումը փոխելու, այն է՝ հանցանքը ծանրացնող հանգամանքով որակելու համար, ինչը, ըստ հանցագործությունների դասակարգման, որպես կանոն, պատկանում էր ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների շարքին: Վերոնշյալն իրավամբ լուրջ խնդիր էր առաջ բերում կրկնակի դատապարտման անթույլատրելիության կարևորագույն սահմանադրաիրավական և միջազգային

¹ Տե՛ս ՌԴ սահմանադրական դատարանի՝ 2003 թվականի մարտի 19-ի N 3-Ո որոշման վերաբերյալ սահմանադրական դատարանի անդամ Ա. Լ. Կանոնովի հատուկ կարծիքը:

սկզբունքի տեսանկյունից:

Թեև ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից կրկնակիության ինստիտուտը որպես հակասահմանադրական չգնահատվեց, այնուամենայնիվ Սահմանադրական դատարանն ընդգծեց, որ հետագա օրենսդրական զարգացումները նպատակահարմար կլինե՞ր տանել այն ուղղությամբ, որ դատվածությունն ազդեր պատժի և ոչ թե որակման տարրի վրա: 2011 թ. մայիսի 23-ին կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում կրկնակիությունը՝ որպես բազմակիության տեսակ, վերացվեց, ինչպես նաև ուժը կորցրած ճանաչվեցին անձի՝ նախկին դատվածության առկայությամբ պայմանավորված բոլոր որակյալ հանցակազմերը¹:

Ինչ վերաբերում է այն փաստարկին, որ անձի նախկին դատվածությունը հաշվի առնելով խիստ պատիժ նշանակելը (ռեցիդիվի դեպքում) նույնպես «non bis in idem» սկզբունքի խախտում է, քանի որ այդ սկզբունքը ենթադրում է ոչ միայն կրկնակի դատապարտման, այլև կրկնակի պատիժ նշանակելու արգելք միննույն արարքի համար, ապա վերոնշյալի հետ ևս դժվար է համաձայնել: Առկա դատվածության քրեաիրավական հետևանքների տարածումը նոր հանցանքի համար պատիժ նշանակելիս դուրս չի գալիս այն թույլատրելի քրեաիրավական միջոցների շրջանակից, որն օրենսդիրն իրավունք ունի օգտագործելու արդարացված նպատակների նվաճման համար՝ ապահովելով պատժի տարբերակումն ու անհատականացումը, դրա ազդեցության ուժեղացումը դատապարտյալի նկատմամբ, նոր հանցագործությունների կանխումը և հանցավոր ոտնձգություններից անձի, հասարակության ու պետության պաշտպանությունը: Հարկ է նկատել, որ տվյալ դեպքում ոչ թե կրկնակի պատիժ է նշանակվում, այլ նոր կատարված արարքի համար նշանակվող պատիժն օրենքով սահմանված կոնկրետ չափերով խստացվում է՝ պայմանավորված հանցավորի անձին տրվող օբյեկտիվ գնահատականով: Այն ոչ թե հակասում է պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներին, այլ, ընդհակառակը, բխում է այդ սկզբունքներից, ապահովում է պատժի անհատականացում, հետևաբար նաև՝ արդարացի պատժի նշանակում:

¹ Վերոնշյալ հարցը մանրամասն քննարկվել է սույն աշխատանքի առաջին գլխի երկրորդ պարագրաֆի շրջանակում:

Անթույլատրելի է տեսության մեջ տարածված այն մոտեցումը, որ հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները չեն կարող ի վնաս անձի հաշվի առնվել, իսկ հանցավորին պատասխանատվության և պատժի ենթարկելիս պետք է առաջնորդվել միայն կատարված արարքը բնութագրող օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշներով, մասնավորապես՝ հանցագործությամբ պատճառված վնասով, եղանակով, մեղքի ձևերով, շարժառիթներով ու նպատակներով և այլն, այսինքն՝ այնպիսիներով, որոնք արտացոլվում են միայն կատարված հանցավոր արարքում: Մեր համոզմամբ, հանցագործությունը և հանցանք կատարած անձը սերտորեն կապված են, և դրանք միմյանցից արհեստականորեն տարանջատելու փորձերն ի սկզբանե ենթակա են ձախողման: Հանցագործության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների ամբողջությունը բնութագրում և թույլ է տալիս պատկերացում կազմել նաև հանցավորի վերաբերյալ, իսկ հանցավորի անձը բնութագրող տվյալներն իրենց հերթին ազդում են հանցագործության վտանգավորության աստիճանի վրա (օրինակ՝ կրկնահանցագործների դեպքում վերջիններս մասնագիտանում են հանցավոր արարքների կատարման մեջ, յուրացնում են հանցավոր տեխնիկան, ինչը մեծացնում է յուրաքանչյուր հաջորդ հանցագործությունը բարեհաջող ավարտին հասցնելու հավանականությունը՝ դրանով իսկ ազդելով հանցավոր արարքի վտանգավորության աստիճանի վրա): Հետևաբար միայն հանցագործությունը և հանցավորին բնութագրող տվյալների ամբողջական վերլուծությունը թույլ կտան պատկերացում կազմել հանցագործության իրական վտանգավորության վերաբերյալ և նշանակել արդարացի ու անհատական պատիժ:

Կարծում ենք՝ հանցանքը կատարելու ռեցիդիվը ծանրացնող հանգամանք է, որը նախևառաջ վերաբերում է հանցանքը կատարած անձին, քանի որ այն որպես ծանրացնող հանգամանք նախատեսելը և պատիժը խստացնելը պայմանավորված են նրա կողմից նախկինում կատարված հանցանքի համար դատապարտված լինելու հանգամանքով, ինչը բացասական առումով է բնութագրում հանցավորի անձը և վկայում նրա բարձր վտանգավորության մասին: Հետևաբար, տեղին չէ այն պնդումը, որ ռեցիդիվը՝ որպես ծանրացնող հանգամանք, հանցագործության որևէ տարրին չի պատկանում. ռեցիդիվը սերտորեն կապված է և վերաբերում է հանցագոր-

ծության սուբյեկտին, վկայում է վերջինիս մեջ հանցավոր կողմնորոշումների արմատավորման, նրա վարքագծի հակասոցիալական ուղղվածության մասին:

Ինչ վերաբերում է այն պատճառաբանությանը, որ դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտներն ամբողջատիրական ռեժիմի արդյունք են և հակասում են եվրոպական արժեքներին, ապա եվրոպական փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այդ ինստիտուտները նախատեսված են պետությունների մեծ մասի քրեական օրենսգրքերում, ընդ որում՝ որոշ դեպքերում սահմանվում են բավականին խիստ ներգործության միջոցներ:

Այսպիսով՝ ընդհանրացնելով կարող ենք արձանագրել, որ դատվածությունն անձի արարքում ռեցիդիվի գնահատման հիմնական նախապայմանն է: Դատվածությունը քրեական պատասխանատվության իրագործման տարրերից մեկն է՝ անձի յուրահատուկ իրավական վիճակ, որն առաջանում է դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռով՝ անձին պատժի դատապարտելու փաստով: Այլ կերպ ասած՝ դատվածության առկայությունը ենթադրում է, որ անձը նախկինում կատարված արարքի համար **դատապարտվել է պատժի**, ուստի կարելի է պնդել, որ դատվածությունն անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելու հետևանք է, ինչը բխում է նաև գործող քրեական օրենսգրքի տրամաբանությունից:

Մասնավորապես ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 84-ի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատվածություն չունեցող են համարվում այն անձինք, որոնք դատարանի դատավճռով *դատապարտվել են առանց պատիժ նշանակելու* կամ դատարանի դատավճռով *ազատվել են պատիժը կրելուց* (կամ պատիժը կրել են այնպիսի արարքի համար, որի հանցավորությունն ու պատժելիությունը վերացված են օրենքով): Նման դեպքերում դատվածություն չառաջանալը, կարծում ենք, պայմանավորված է պետության կողմից անձի նկատմամբ փաստացի հարկադրական ներգործություն չիրականացնելու հանգամանքով, մինչդեռ դատվածությունը վկայում է, որ հանցանք կատարած անձը, արդեն իսկ ենթարկված լինելով պետական հարկադրանքի միջոցի նախկինում կատարված հանցանքի համար, անհրաժեշտ դասեր չի քաղել և չի կանգնել ուղղման ճանապարհին, ինչն էլ հետագայում նոր հանցավոր արարք կատարելու պարագայում վերջինիս համար առաջացնում է որոշակի բացասական

հետևանքներ:

Դատվածություն չառաջացնող վերոնշյալ իրավիճակների պարզաբանումը կարևոր է հատկապես հանցագործությունների ռեցիդիվի գնահատման տեսանկյունից: Այսպես՝ առանց պատիժ նշանակելու դատապարտվելու դեպքերը քրեական օրենսգրքում հստակեցված չեն: Կարելի է եզրակացնել, որ եթե դատավճիռ կայացնելիս առկա է պատիժ նշանակելու անհնարինություն, ապա դատարանը կարող է անձին դատապարտել առանց պատիժ նշանակելու: Քրեական օրենսգրքում նշված իրավիճակների հստակ կանոնակարգման բացակայությունը պրակտիկայում կարող է հանգեցնել կամայականությունների և տարակարծիք մեկնաբանությունների տեղիք տալ, ուստի առանց պատիժ նշանակելու դատապարտվելու դեպքերը պետք է օրենքում մանրամասն կարգավորում ստանան:

Ինչ վերաբերում է դատարանի դատավճռով անձին պատիժը կրելուց ազատելուն, ապա առաջին հայացքից թվում է, թե պատժից ազատելու բոլոր դեպքերում դատվածություն չի առաջանում, սակայն հոդված 84-ի 4-րդ և 5-րդ մասերի համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պատժից ոչ լրիվ և պայմանական ազատվելու պարագայում, մասնավորապես՝ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու դեպքերում անձը համարվում է դատվածություն ունեցող: Այսպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 84-ի 4-րդ մասի համաձայն, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքերում դատվածությունը մարվում է փորձաշրջանն անցնելուց հետո, իսկ նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժով փոխարինելու դեպքում դատվածությունը մարելու ժամկետը հաշվարկվում է հիմնական և լրացուցիչ պատիժը կրելուց ազատվելու պահից:

Հետևաբար կարող ենք արձանագրել, որ դատվածություն չեն առաջացնում պատժից ոչ պայմանական և լրիվ ազատվելու դեպքերը, ինչպիսին է, օրինակ, մեղադրական դատավճռի վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով պատժից ազատելը: Միևնույն ժամանակ դատվածության առկայության կամ բացակայության հարցը բաց է մնում անձին ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդվածներ 78-ով,

79-ով և 80-ով նախատեսված կարգով պատժից ազատելու դեպքերում, այն է՝ հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց պատիժը կրելը հետաձգելու կամ պատժից ազատելու, **ծանր հիվանդության և արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժից ազատելու դեպքերում:**

ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 78-ի (հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց պատիժը կրելը հետաձգելը կամ պատժից ազատելը) 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ մասերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պատժից ազատելու կամ պատժի կրումը հետաձգելու համապատասխան ժամանակահատվածի ընթացքում (այն ժամկետը, որի ընթացքում կինն ազատվում է աշխատանքից հղիության, ծննդաբերության, ինչպես նաև երեխայի մինչև երեք տարեկան դառնալու կապակցությամբ) դատարանը կարող է՝

1. դատապարտյալին ուղարկել դատավճռով նշանակված պատիժը կրելու, եթե դատապարտված անձը հրաժարվում է երեխայից կամ նրան հանձնում է մանկատուն կամ խուսափում է նրան խնամելուց և դաստիարակելուց, որի համար գրավոր նախագրուշակովում է իր նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմնի կողմից,

2. դատապարտյալի նկատմամբ պատիժ նշանակել սույն օրենսգրքի հոդված 67-ով նախատեսված կանոններով, եթե վերջինս պատիժը կրելուց ազատվելու ժամանակահատվածում կատարում է նոր հանցանք,

3. երեխայի երեք տարեկան դառնալուց հետո կամ նրա մահվան դեպքում՝

- դատապարտյալին ազատել պատիժը կրելուց կամ
- պատիժը փոխարինել ավելի մեղմ պատժատեսակով կամ
- դատապարտյալին ուղարկել պատժի չկրած մասը կրելու:

Վերոշարադրյալի հիման վրա կարող ենք արձանագրել, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատապարտյալը համապատասխան ժամկետի ընթացքում հետ է ուղարկվում պատիժը կրելու կամ կատարում է նոր հանցանք, կամ պատիժը փոխարինվում է ավելի մեղմ պատժատեսակով, ապա վերջինս համարվում է դատվածություն ունեցող, ինչը մարվում կամ հանվում է օրենքով սահմանված կարգով: Հետևաբար նախքան դատվածությունը մարվելը կամ հանվելը նոր հանցանք կատարելու դեպքում առկա կլինի նաև հանցագոր-

ծուրթյունների ռեցիդիվ: Մինչդեռ եթե համապատասխան ժամկետը լրանալուց հետո դատարանը որոշում է անձին ազատել պատիժը կրելուց, ապա այդ պահից սկսած՝ անձը պետք է համարվի դատվածություն չունեցող:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 79-ով նախատեսված ծանր հիվանդության հետևանքով անձին պատժից ազատելուն, ապա նշված հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ առողջանալու դեպքում անձը կարող է քրեական պատասխանատվության և պատժի ենթարկվել, եթե վաղեմության ժամկետները չեն անցել: *«Գարող է»* արտահայտությունը վկայում է, որ առողջանալու դեպքում հանցավորին քրեական պատասխանատվության և պատժի ենթարկելու հարցը թողնված է դատարանի հայեցողությանը, հետևաբար եթե դատարանն անձին ազատի պատիժը կրելուց, ապա վերջինս կհամարվի դատվածություն չունեցող: Ուստի դրանից հետո նոր հանցանք կատարելու դեպքում անձի արարքում չի կարող հանցագործությունների ռեցիդիվ գնահատվել:

Անդրադառնալով արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժից ազատելու ինստիտուտին՝ եկել ենք այն համոզման, որ այն պատժից լրիվ և ոչ պայմանական ազատելու հիմք է հետևյալ պատճառաբանությամբ: Սյսպես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 80-ի համաձայն՝ *«Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար դատապարտված անձը կարող է ազատվել պատժից, եթե հրդեհի, տեխնոլոգիական կամ տարերային աղետի, ընտանիքի միակ աշխատունակ անդամի ծանր հիվանդության կամ մահվան կամ արտակարգ այլ հանգամանքների պատճառով պատժի հետագա կրումը դատապարտվածի կամ նրա ընտանիքի համար կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների»*: Վերոնշյալ նորմի բովանդակությունից բխում է, որ արտակարգ հանգամանքների հետևանքով անձին պատժից ազատելը պայմանական բնույթ չի կրում, քանի որ սույն նորմում, ի տարբերություն վերևում վերլուծված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 78-ով և 79-ով հոդվածներ նախատեսված պատժից ազատելու հիմքերի, բացակայում է որևէ նշում առ այն, որ անձը հետագայում կարող է որևէ հիմքով ուղարկվել պատժի չկրած մասը կրելու (օրինակ՝ անձի կողմից ոչ պատշաճ վարքագիծ դրսևորելու, նոր հանցավոր արարք կատարելու կամ այլ դեպքերում):

Մինևույն ժամանակ ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի հոդված 117-ը, սահմանելով պատժի կրումը հետաձգելու և պատժից ազատելու կարգը, այդ թվում նաև՝ արտակարգ հանգամանքների հիմքով, երկրորդ մասում ամրագրում է հետևյալը. *«Ուղղիչ հիմնարկի վարչակազմը դատապարտյալի ազատման օրը պրոբացիայի ծառայության տարածքային մարմին է ուղարկում պատժի կրումը հետաձգելու մասին դատարանի որոշման պատճենը՝ նշելով ազատման օրը: Ուղղիչ հիմնարկի վարչակազմը դատապարտյալից ստորագրություն է վերցնում պատժից ազատվելուց հետո՝ երեք օրվա ընթացքում, պրոբացիայի ծառայության տարածքային մարմնում հաշվառվելու պարտավորության մասին»:*

«Պրոբացիայի ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 27-ի 8-րդ մասի համաձայն՝ *«Եթե պրոբացիայի շահառուն խուսափում է դատական ակտով իր վրա դրված պարտականությունները կատարելուց կամ փորձաշրջանի ընթացքում կատարում է նոր հանցանք, կամ փորձաշրջանի ընթացքում պարզվում է, որ մինչև դատապարտվելն անձը կատարել է մեկ այլ հանցանք, որի համար պատասխանատվության չի ենթարկվել կամ քրեական պատասխանատվությունից չի ազատվել, սպա պրոբացիայի ծառայողը դեպքի ի հայտ գալու պահից անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան եռօրյա ժամկետում այդ մասին կազմում է արձանագրություն և հղի կանանց, մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող, հիվանդության կամ արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժի կրումից ազատելու կամ պատժի կրումը հետաձգելու մասին դատական ակտը վերացնելու միջոտորություն է ներկայացնում դատարան»:*

Ստացվում է, որ քրեական օրենսգրքում արտակարգ հանգամանքների հետևանքով անձին պատժից ազատելու դեպքում որևէ պայման չի սահմանվում, մինչդեռ քրեակատարողական և պրոբացիայի մասին օրենքների մեջբերված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ պատժի չկրած մասը դիտարկվում է որպես փորձաշրջան, որի ընթացքում անձը պետք է հաշվառման վերցվի և դրսևորի համապատասխան վարքագիծ, հակառակ պարագայում կուղարկվի պատժի չկրած մասը կրելու: Կարծում ենք՝ նման լուծումն անթույլատրելի է. արտակարգ հանգամանքների հետևանքով անձին պատժից ազատելը քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատժից ազատելու տեսակներից մեկն է, հետևաբար սույն ինստի-

տուտի կիրառման հիմքերը, պատժից ազատվելու վերջնական լինելու կամ չլինելու, պատժի չկրած մասը որպես փորձաշրջան դիտարկելու և համապատասխան վարքագիծ դրսևորելու հարցերը պետք է նախևառաջ ամրագրվեն քրեական օրենսգրքում, որպեսզի անձի համար կանխատեսելի լինի հետագայում իր համար հնարավոր անբարենպաստ հետևանքներ վրա հասնելու հանգամանքը, իսկ քրեակատարողական և պրոբացիոն օրենսդրությամբ կարող են նախատեսվել միայն պատժից ազատելու սույն տեսակի կիրառման կարգն ու պայմանները:

Ուստի մեր համոզմամբ, արտակարգ հանգամանքների հետևանքով անձին պատիժը կրելուց ազատելը պայմանական բնույթ չի կրում, անձն ամբողջությամբ ազատվում է նշանակված պատժից և որևէ պարագայում չի կարող հետ ուղարկվել այն կրելու, հետևաբար պատժից ազատվելու պահից վերջինս պետք է համարվի դատվածություն չունեցող:

Հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև համաներման ակտի կիրառման դեպքում դատվածության առկայության խնդիրը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 82-ի համաձայն՝ *«Հանցանք կատարած անձն օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունվող համաներման ակտով կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, իսկ դատապարտյալը կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել ինչպես հիմնական, այնպես էլ լրացուցիչ պատժից, կամ պատժի չկրած մասը կարող է փոխարինվել ավելի մեղմ պատժատեսակով, կամ կարող է վերացվել դատվածությունը»*: Մեջբերված նորմի վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ երբ անձը համաներման ակտի ընդունմամբ ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից ամբողջությամբ, ապա համարվում է դատվածություն չունեցող, իսկ եթե պատժից ազատվում է մասնակիորեն, կամ պատժի չկրած մասը փոխարինվում է ավելի մեղմ պատժատեսակով, ապա պետք է համարվի դատվածություն ունեցող, քանի դեռ այն չի մարվել կամ հանվել օրենքով սահմանված կարգով: Հետևապես այդ ընթացքում նոր հանցանք կատարելու պարագայում առկա կլինի հանցագործությունների ռեցիդիվ:

Այս առումով, սակայն, դատական պրակտիկայում հաճախ սխալներ են թույլ տրվում: Մասնավորապես մի շարք դատավճիռների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ համաներման ակտի

կիրառմամբ անձին ամբողջությամբ պատիժը կրելուց ազատելու պարագայում դատարանները վերջինիս համարում են դատվածություն ունեցող և նրա կողմից նոր հանցանք կատարվելու դեպքում այն գնահատում որպես հանցագործությունների ռեցիդիվ՝ անտեսելով, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 84-ի 3-րդ մասի համաձայն՝ պատիժը կրելուց ազատվելու դեպքում անձը համարվում է դատվածություն չունեցող¹: Դատարանների հիմնական փաստարկն այն է, որ մեջբերված նորմը պարտավորեցնում է, որ անձը պատիժը կրելուց ազատվի դատարանի դատավճռով, իսկ եթե ազատվում է որոշմամբ, ապա պետք է համարվի դատվածություն ունեցող: Վերոնշյալի կապակցությամբ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն իրավացիորեն արձանագրել է այն հանգամանքը, որ հանցավորը պատժի կրումից ազատվում է ոչ թե դատարանի դատավճռով, այլ որոշմամբ, չի կարող որևէ կերպ սահմանափակել նրա իրավունքները և ազատությունները²:

Այսպիսով՝ դատվածության և ռեցիդիվի ինստիտուտները սերտորեն փոխկապված են. դատվածությունը հանցագործությունների ռեցիդիվի հիմնական տարրն է, և այն բազմակիության մյուս տեսակներից տարբերակող հիմնական չափանիշը: Միաժամանակ պետք է նկատել, որ ցանկացած դատվածություն չէ, որ առաջացնում է հանցագործությունների ռեցիդիվ: Մասնավորապես ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 22-ի 4-րդ մասի համաձայն՝ այն հանցանքների համար դատվածությունը, որը հանվել կամ մարվել է օրենքով սահմանված կարգով, ինչպես նաև այն հանցանքները, որոնք կատարվել են մինչև անձի տասնութ տարին լրանալը կամ անզգույշ հանցագործությունների դատվածությունը, ռեցիդիվը գնահատելիս հաշվի չեն առնվում:

¹ Տե՛ս Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի հունիսի 16-ի թիվ ԱՎԴ2/0010/01/15 գործով, Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի դեկտեմբերի 4-ի թիվ ԱՎԴ2/0025/01/15 գործով, Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԿԴ1/0130/01/14 գործով դատավճիռները:

² Տե՛ս ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2015 թվականի օգոստոսի 28-ի թիվ ԱՎԴ2/0010/01/15 գործով որոշումը:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СООТНОШЕНИЯ РЕЦИДИВА ПРЕСТУПЛЕНИЙ И СУДИМОСТИ

Женя Степанян
*Ассистент кафедры уголовного права ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В настоящей статье рассматриваются вопросы соотношения рецидива преступлений и института судимости. В частности, нами были изучены правовая природа и сущность института судимости, ее соответствие фундаментальным принципам уголовного права, рассмотрены соотношение рецидива, судимости и ряда институтов уголовного права (в частности: освобождение от наказания, амнистия и т.д.), возникающие основные проблемы, а также соответствующая судебная практика и наиболее часто допускаемые судебные ошибки. В результате были сделаны рекомендации, направленные на совершенствование норм о рецидиве преступлений.

SOME QUESTIONS OF RELATIONSHIP BETWEEN CRIME RECIDIVISM AND FORMER CONVICTION

Zhenya Stepanyan
*Assistant Professor at the YSU
Chair of Criminal law, Candidate of Legal Sciences*

This article deals with the issues of relationship between crime recidivism and institute of former conviction. Particularly, it reveals legal nature and the essence of the institute of former conviction, its relevance to fundamental principles of the criminal law. Connection of recidivism, former conviction and a number of criminal law institutes (in particular: exemption from punishment, amnesty, etc.), the main problems encountered, as well as relevant jurisprudence, and most often occurred judicial errors were also considered. As a result, recommendations were made to improve the legal norms on recidivism.

Բանալի բառեր – դատվածություն, նեցիդիվ, պատժից ազատել, փորձաշրջան, հանցագործություն, համաներում, արդարության սկզբունք:

Ключевые слова: судимость, рецидив, освобождение от наказания, испытательный срок, преступление, амнистия, принцип справедливости.

Key words: former conviction, recidivism, exemption from punishment, probation, crime, amnesty, the principle of justice.